

Rapport från naturguidning vid Gammelström och Tyresta med RSMH 1 oktober 2020

Martina Kiibus

En skön höstdag, mulen men inte särskilt kall. 9 personer deltog från RSMH, Riksförbundet för social och mental hälsa, Tyresö. Vi samlades vid parkeringen vid Prästängen och gick till en vacker vriden grov torraka som fick bli vår ingång till skogen. En torraka som var full av härliga kläck- och ingångshål av alla de skalbaggar som måste ha döda träd för att leva. Det fanns också en hel del större hackspettshål.

Fortsatte till en död björk som är full med fnösketickor. Visade hur man kan känna igen fnösketickan och berättade hur man använde den för att göra upp eld förr. Man har hittat fnösketickor i gamla stenåldersutgrävningar! I tickorna fanns det hål av jättesvampmal, ytterligare en signalart som är typisk för äldre löv- och blandskogar. Visade stigen som leder bort till Gammelströmsfortet och pratade om de fort som finns i Tyresölinjen av Korvlinjens södra front.

Gick ut på en liten häll vid Tyresö-Flaten, som är den djupaste sjön i Tyresås sjösystem. Och som i prospekt från 30-talet beskrevs som en av Stockholmstraktens vackraste sjöar. Här tittade vi på bladen och överblommade blommor av kattfot. Den väcker alltid så mycket fina barndomsminnen hos folk. Berättade att den minskat pga att våra betesmarker minskar, den är ju betesgynnad. Den har sina blad tätt tryckta mot marken som ett försvar mot bete, det är svårt för kornas mular att komma åt bladen när de ligger så. Bladens undersidor är gråludna för att förhindra avdunstning och därför kan de växa torrt.

Fortsatte längs sjöarna och njöt av granskogen. Strandkanten kantades av väldoftande pors som vi doftade på och som Harry Martinsson beskrivit som de svenska vildkärrens lavendel. Vid stranden växte också brakved, en buske vars blad har tydliga bladnervor och vars namn hänger ihop med att veden är skör och ”brakar”. Barken har också använts till laxermedel vilket möjligen kan vara en annan förklaring till namnet...

Gick över bron vid Gammelström och tittade på den slingrande ån och pratade om vikten av meandrande åar som livs- och spridningsmiljöer för många växter och djur. Alrötterna som kantar ån inger nästan ett tropiskt intryck, som en mangroveskog. Pratade om att man inte behöver åka så långt för att uppleva exotisk och vacker natur. Vikten av ”hemester”, att semestra mer på hemmaplan, dels för att det inte håller att åka flyg kors och tvärs över världen av miljöskäl men också för att hemmanaturen är så mycket mer lättillgänglig och finns där hela tiden. Och då är ju Tyresös natur alldeles ypperlig att fira sin ”hemester” i! Är det något vi lärt oss under corona-pandemin så är det ju att vi inte kan flyga som tidigare, en kunskap som vi behöver ta med oss även efter corona. Eftersom klimatkrisen är betydligt allvarligare med mer långtgående konsekvenser än corona-pandemin.

I den gamla folktron symboliserade bron ofta en övergång till en annan värld, till något magiskt. Och för mig är det lite magiskt att gå över den här bron och komma in i Tyresta. Den största urskogen i Sverige, söder om Dalälven! Och även om vi bara gick i kanten av reservatet så är det så fint. Med lågor, mosklädda stenar och stubbar, olika åldrar på träden och olika nyanser i det gröna. Pratade om skogens kvaliteter och att det inte är många skogar i Sverige som ser ut så här.

Vi gjorde en liten lov till det fina beståndet sårläka, som har vintergröna blad och fröställningarna kvar. En ovanlig blomma som vill ha mullrika skogar. Det är verkligen speciellt att få se ett så stort bestånd sårläka. Namnet kommer av att den har använts som sårmedel förr. Vi stannade också vid min favoritstubbe, som lutar sig ut mot Gammelström och är alldeles översållad av olika mossor. Vi tittade på den mörkgröna fina björnmossan som är som en härlig grön matta på stubben.

När vi kommit in i Tyresta tittade vi på stannade vi vid den fina mossbranten och bara förundrades. Pratade om gammelskogen och hur viktigt det är att värna Tyresta och våra få kvarvarande gammelskogar. Både för att det finns en hög biologisk mångfald, ett myller av liv i gammelskogen men också för att de är viktiga koldioxidsänkor och är bättre på att stå emot bränder och andra konsekvenser av ett varmare klimat än produktionsskogar och kalhyggen.

Vi tittade ner i mossan och hittade den ljusgröna kammossan, som är knuten till lite äldre skogar och husmossan som växer som i våningar. Pratade om att man inte behöver lära sig alla mossor men att det kan vara roligt att se nyanser i det gröna.

Vi vandrade sakta in i Tyresta, stannade upp vid mosklädda rötter och repeterade mossor, kände på de mosklädda stenarna och tog in skogen. Vi stannade vid en gran med olika hänglavar och pratade om att dessa lavar växer långsamt och visar att skogen har fått stå ifred ett tag. De är också känsliga för luftföroreningar och indikerar därför ren luft.

När vi gått en bit så var stigen täckt av asplöv i olika höstfärger. Så otroligt vackert! Visade de långa tillplattade bladskäften som förklarar att asplöven darrar när det blåser. Och pratade om varför träden får höstfärger innan de faller sina löv. Just asplöven hör till mina favorit-höstlöv. I det gul-röd-gröna havet låg det enstaka gröna allöv. Alen får ju inte höstfärger eftersom den har bakterier i sina rötter som kan fånga in luftens kväve och göra om den till näring. Alen behöver därför inte som de andra lövträden dra in näringen + det gröna klorofyllet till stammen innan lövfällning och får därför inga höstfärger.

Vandrade vidare och noterade hur landskapet förändrades; gräs under tallarna, några inträngda döda enar... tecken som visar att dessa marker varit öppnare tidigare, troligen pga bete. Gick vidare till Oppsätra och berättade om torpets historia. Vi gick bort mot de grovstammiga ekarna och tog in kulturlandskapet. Några senblommande blommor hittade vi

också, som såpnejlika, som är en typisk växt vid gamla torp. Som odlades bl a för att ha som såpa. Kokar man rötterna blir det löddrigt och renande.

Och gulmåra, som doftar sött. Kallas också Jungfru Marie sänghalm, eftersom man tänker sig att Maria klädde Jesus krubba med den. Eller Trätogräs eftersom man pga dess väldoft lade ut den på salsgolven vid gästabuden och då kunde det uppstå bråk och slagsmål. Då var det ju bekvämt att skylla på den lilla gulmåran. Vi kände också på harklöverns mjuka gråludna blommor.

-

Så kom vi till de mäktiga ekarna, där vi pratade om eken, dess betydelse för den biologiska mångfalden och att den hör hemma i ett hävdad kulturlandskap, och att om dessa marker inte hålls efter, så kommer de att växa igen.

Här vände vi tillbaka ner mot sjöarna. Stannade vid en grovstammig tall och pratade om dess rika halt av c-vitamin, som finns både i barren och i innerbarken.

Vi gick till eldplatsen vid Lillsjön och rastade. En bra plats att sitta på om man har lite svårt att resa sig från marken. En av deltagarna läste en dikt som hon hade skrivit för oss. Mot slutet av pausen kom det ett gäng gymnasieungdomar som var ute och paddlade och piggade upp! Innan dess kom det två killar i 12-13-årsåldern och fiskade. Blir så glad av att se barn och unga ute i naturen!

Efter pausen pratade vi om det för Tyresö så karaktäristiska sprickdalslandskapet och hur det har bildats. Läste en strof ur Nils Holgersson som beskriver detta landskap så väl.

Gick tillbaka till gångvägen norr om Tyresö-Flaten och gick längs Tyresö-Flaten till en gammal ek, som hade en massa härlig mulm vid foten av stammen. Som jag visade och förklarade är en anledning till att det är svårt att åldersbestämma ekar genom att ta borrhärdar och räkna årsringar, eftersom de innersta årsringarna har övergått till mulm.

Vi avslutade guidningen vid den vackra vridna torrakan. Deltagarna var som vanligt jättenöjda. Och så otroligt tacksamma att vi gör det här för dem. Att det får dem att må så bra. Vilket gör mig glad också. Det är verkligen fint att vi kan erbjuda naturguidningar till RSMH och liknande organisationer.